

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ. ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ

УДК 37.013.8 : 37.015 : 37.014.53

Лілія ВАСИЛЬЧЕНКО,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри дидактики та методик навчання
природничо-математичних дисциплін
Запорізького ОШПО

ПРИЧИНА ЗМІН ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ: ПРОТИРІЧЧЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті аналізується взаємозв'язок негативних проявів, що супроводжують глобалізацію, та змін в освітніх системах різного рівня. Інноваційні процеси, які відбуваються в українській системі освіти, оновлюють її зміст, методики і технології навчання; цікавими стають експерименти в системі управління школою.

Ключові слова: інноваційні процеси, технології навчання, глобальні соціальні тенденції, освітня система.

В статье анализируется взаимосвязь негативных тенденций, которые сопровождают процесс глобализации, и изменений в образовательных системах разного уровня. Инновационные процессы, которые происходят в украинской системе образования, обновляют его содержание, методики и технологии обучения; интересными являются эксперименты в системе управления школой.

Ключевые слова: инновационные процессы, технологии обучения, глобальные социальные тенденции, образовательная система.

The article analyzes the relationship of the negative trends that accompany the process of globalization, and changes in the educational systems of different levels. Innovative processes that occur in the Ukrainian education system, update its content, teaching methodologies and technologies; interesting are the experiments in the school management system.

Key words: innovation processes, training, technology, global social trends, the educational system.

Постановка проблеми. Зміни школи як соціального інституту відбуваються під впливом соціально-економічного прогресу та багатьох протиріч, що його супроводжують. Характеризуючи зовнішні чинники системи освіти, які є значущими для такої зміни, В. А. Болотов звертає увагу на процес глобалізації. Під ним він, зокрема, розуміє значне прискорення соціальних та економічних процесів. У своїх роботах науковець не лише перераховує глобальні тенденції сучасного світу, а й визначає особливості

їх впливу на різні компоненти освітньої системи. До прикладів впливу глобалізації на школу В. А. Болотов відносить:

- десинхронізацію часу закінчення дитиною школи та вступу її в доросле життя;
- бажання батьків брати активну участь у навчальному процесі;
- наявність масової вищої освіти, яка вимагає від середньої школи вміння дітей учитися й проектувати [2].

Аналіз наукових досліджень і публікацій.

До означеного нами питання свого часу зверталися А. Г. Асмолов, В. А. Болотов, С. Г. Вершловський, Л. М. Духаніна, Е. С. Заїр-Бек, А. Г. Каспржак, О. Е. Лебедев, В. В. Тумалев, М. А. Холодна та ін., у працях яких представлено широкий перелік зовнішніх чинників, а також визначено характер їх впливу на освітню систему.

Проаналізувати вплив глобальних процесів на школу з педагогічних позицій можна на основі позицій Л. М. Духаніної, яка, характеризуючи стан у сучасних школах, висловлює пропозицію впровадження освітніх практик у нерозривному зв'язку з такими трендами сучасності, як:

- орієнтація дітей на споживання в умовах загальної маркетингової;
- посилення соціальної стратифікації (диференціація суспільства на соціальні класи та верстви населення);
- відрив дитини від культурних традицій суспільства;
- медикалізація, тобто наявність у дитячому віці «дорослих» діагнозів;
- підвищення рівня дитячої тривожності й агресивності як наслідок поширення комп'ютерних ігор [5].

Таким чином, не викликає сумнівів те, що школа як соціальний інститут повинна діяльно й ефективно реагувати на представлені вище зміни в житті дитини. Сьогодні подолання негативних проявів, що супроводжують глобалізацію, в освітніх системах різного рівня є можливим завдяки підвищенню ролі інновацій та забезпеченню готовності

до їх здійснення педагогів і керівників навчальних закладів. Розуміючи різноманітність приватних підходів і практик реалізації освітніх інновацій, важливо позначити загальні, стратегічні підходи до їх визначення та виконання.

На сучасному етапі в освіті можуть бути представлені кілька стратегій інновацій. Так, Ч. Лідбіттер поділяє їх на «інновації, що підтримуватимуть існуючий інститут або організацію» та «руйнівні інновації, які зламають їх і створять інші методи роботи» [6].

Виходячи з означеного вище, **мета нашої статті** – проаналізувати взаємозв'язок негативних проявів, що супроводжують процеси глобалізації, та змін в освітніх системах різного рівня.

Таким чином, постає потреба позиціонувати українську освіту відповідно до загальносвітових трендів і стратегій освітніх інновацій. При цьому відповісти на питання про вплив на українську освіту зовнішніх чинників у форматі світових тенденцій соціального розвитку надзвичайно складно. Так, у вітчизняній шкільній практиці можна відзначити дві особливості:

- закордонний досвід використання сучасних технологій навчання та управління освітніми системами істотно відрізняється від внутрішніх українських практик;

- найкращий і найефективніший світовий досвід не знайшов широкої підтримки в практиці українського внутрішнього управління, адже він або маловідомий, або, у зв'язку з певними обставинами, не може бути взятий як «робочий інструмент» вітчизняними педагогами та шкільними управліннями.

Окреслені особливості корелюють з думкою Ч. Лідбіттера про неможливість прямого перенесення кращих освітніх практик в інші країни. Цьому перешкоджає їх формування в контексті особливого історичного процесу, а також зважаючи на актуальні політичні та культурні умови тієї чи іншої країни. Ч. Лідбіттер звертає увагу на загальносвітову популярність фінської системи освіти та значний інтерес до неї шкільних педагогів і управлінців у різних країнах. Однак, на думку автора, після візиту до фінських шкіл іноземні фахівці «ламають голову над тим, яким чином використовувати отриманий у них досвід» [6].

Отже, вибір стратегії освітніх інновацій для української системи освіти відкритий. Припустимо, що українська школа рухається в руслі першої з означених стратегій, прагнучи за допомогою різномасштабних і різноспрямованих інновацій підтримати існуючий інститут школи. Інноваційні процеси, які протікають в українській системі освіти, оновлюють її зміст, методики і технології навчання, цікавими стають експерименти в системі управління школою. На сьогодні інновації в освітніх системах забезпечують появу «авторських концепцій, нових моделей шкіл, ... оновлюється зміст освіти на основі ідей гуманізації і гуманітаризації; відбувається перебудова форм, методів, процесу навчання і виховання з урахуванням особистісно орієнтованого підходу; створюються системи моніторингу, діагностичного супроводу освітнього процесу», завдяки яким забезпечується розвиток освітніх установ [3].

У цілому правильно організована інноваційна діяльність не лише сприяє перетворенню освітніх

та управлінських практик, стимулює розвиток професіоналізму педагогів, а найголовніше – підвищує якість підготовки школярів. Ці зміни стають більш успішними, якщо цілі та завдання діяльності пов'язані з перспективними потребами школярів, забезпечені ресурсами, а також періодично відбувається оцінка отриманих результатів та їх коригування [7]. До речі, оцінка результатів інноваційної діяльності може бути здійснена на основі різних алгоритмів. Під час їх відбору важливо спиратися на принципи державно-громадського управління освітою і незалежної, суспільно-професійної оцінки.

Зарубіжні вчені звертаються до питання оцінки стану освітніх систем, проте, на відміну від українських колег, не тільки визначають поточні та перспективні проблеми, виявляють внутрішні суперечності й конфлікти, а також досліджують освіту як особливу соціальну інституцію, виокремлюючи при цьому шляхи й умови подолання протиріч із соціумом і власне інституційних протиріч, які постійно виникають. Зважаючи на такі позиції закордонного наукового співтовариства, концептуальні ідеї щодо розвитку здібностей людини стали розглядатися як мета суспільного прогресу та знайшли своє відображення в міжнародних документах. Так, у Копенгагенській декларації з питань народонаселення 1995 року зазначається, що процес розвитку системи освіти передбачає наявність таких її характеристик, як продуктивність, рівність, стійкість і розширення можливостей. Виходячи з цього, «соціальний прогрес визначається індексом людського розвитку, а ефекти від планованих соціальних дій за чотирма елементами визначають розвиток» [5].

Позиція зарубіжних учених (М. Барбер, П. Грем, П. Салберг, Ч. Лідбіттер, М. Фуллан, К. Хазбендс, А. Харріс, Д. Хокер та ін.) багато в чому обумовлена тим, що питання організації діяльності освітніх систем розглядаються комплексно, а не з позиції утилітарного підходу, ретрансляції або гіперболізації приватного досвіду. Це досягається завдяки зверненню до філософських поглядів, через аналіз зміни ролі держави і школи на тлі глобальних викликів XXI століття й осмислення передового досвіду викладання в ряді освітніх систем. Міжнародні доповіді з питань освіти, зокрема доповідь Міжнародної комісії з питань освіти для XXI століття «Освіта: прихований скарб» (1996), Всесвітня доповідь ЮНЕСКО «До суспільства знань» (2005), доповідь ОЕСР «Вимірювання інновацій в освіті» (2014) та ін., а також міжнародні дослідження (Teacher's Matter, 2005; TALIS, 2009 і 2012) сприяють досягненню й отриманню подібного досвіду, показують зростання залежності якості життя людини від якості освіти, яку вона здобуває. На основі цього будується система досліджень зі створення механізмів реформування освіти в розвинених країнах, результати яких можуть бути використані й вітчизняною педагогічною наукою.

Такий підхід зарубіжних учених до вивчення глобальних соціальних тенденцій і їх вплив на освіту людини дозволяє не тільки констатувати наявний стан справ, а й більш досконало підійти до моделювання процесів в освітній системі. Так, у британському Національному коледжі викладання і шкільного лідерства (*англ.* – *National College for Teaching and Leadership*; www.education.gov.uk/nationalcollege) в м. Ноттінгем у процесі навчання

слухачів використовуються комп'ютерні навчальні програми, що дозволяють моделювати наслідки прийнятих управлінських рішень.

Щодо висновків, які зробили зарубіжні вчені, то слід відзначити, що вони схожі з висновками їх українських колег. Це можна підтвердити висновками К. Хазбендса, який основними викликами для системи освіти називає:

- поширення серед школярів різноманітності культур;
- стрімку зміну технологій;
- швидкі зміни на ринку праці;
- вплив екологічних криз, соціального розшарування, міграцій.

При наявності схожих характеристик стану і причин, що детермінують розвиток освітніх систем, які визначають як українські, так і закордонні дослідники, останні пропонують комплекс заходів для подолання негативних тенденцій в освіті та виходу із ситуації, що склалася. К. Хазбендс, виступаючи в 2012 році на ІХ Міжнародній науково-практичній конференції «Тенденції розвитку освіти», серед можливих шляхів вирішення виокремив, зокрема, такі:

- залучення у школи кращих учителів;
- удосконалення навичок у тих учителів, які вже працюють у школі;
- спрощення системи управління школою і підвищення чіткості інструкцій, що використовуються в роботі (знання вчителів методик навчання, створення системи аналізу даних про свою роботу та використання цих даних для планування майбутніх змін, коучинг для вчителів, самостійність школи у визначенні показників роботи та відстеження результатів праці педагогів);
- визначення пріоритетів навчання відповідно до національних і шкільних вимог.

М. Барбер і М. Муршед, досліджуючи в 2008 році досвід реформування більш ніж 20 національних і регіональних освітніх систем, виокремили дев'ять універсальних умов їх успішності (при цьому в переліку представлено три умови безпосередньо пов'язані з системою оцінки й управління якістю освіти):

- 1) співвідношення роботи школи з існуючими міжнародними стандартами;
- 2) забезпечення інформаційної прозорості діяльності школи;
- 3) кожна дитина повинна бути у полі зору з метою запобігання нерівності;
- 4) підбір для роботи в школі досвідчених учителів та їх якісна підготовка;
- 5) безперервна діяльність щодо поліпшення педагогічних навичок і вмій педагогів;
- 6) досконале керівництво на рівні школи;
- 7) наявність органів управління освітою, що відзначаються ефективною роботою;

8) здатність освітньої системи управляти змінами, вміння задіяти на кожному рівні громадськість;

9) функціональна відповідальність і делегування бюджетних питань на шкільний рівень [1].

Висновки. Концептуальний характер змін в українській освіті потребує системних рішень, які можуть бути напрацьовані в межах відкритої дискусії за участі всіх зацікавлених сторін. Результатом дискусії з найбільш важливих питань може стати консенсус чотирьох суб'єктів – держави, вчених, шкільної педагогічної та батьківської спільнот.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барбер М. Как добиться стабильно высокого качества обучения в школах / М. Барбер, М. Муршед // Вопросы образования. – 2008. – № 3. – С. 7–60.
2. Болотов В. А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8–14.
3. Глухова С. Г. Инновационный процесс в образовательном учреждении [Электронный ресурс] / С. Г. Глухова. – Режим доступа : <http://wiki.iteach.ru/index.php>.
4. Духанина Л. Н. Главное, чтобы учителя успевали [Электронный ресурс] / Л. Н. Духанина. Режим доступа : http://detionline.com/assets/files/journal/7/4gost_7.pdf.
5. Заир-Бек Е. С. Концептуальная рамка программ развития образования / Е. С. Заир-Бек // Оффлайн : электронный научный журнал. – 2005. – № 2. – С. 990.
6. Лидбиттер Ч. Образование – это вообще не школа [Электронный ресурс] / Ч. Лидбиттер. – Режим доступа : <http://madan.org.il/node/5157>.
7. Харисова Л. А. Инновационные процессы в общем образовании / Л. А. Харисова // Проблемы современного образования. – 2012. – № 1. – С. 82–87.
8. Новый взгляд на грамотность : за материалами международного исследования PISA. – 2000, 2004. – 459 с.
9. Концепція якості освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.osvita.ua/school/manage/general/1342/>.
10. Education at a Glance 2014: OECD Indicators («Взгляд на образование 2014: показатели ОЭСР») [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://oecd.ru/publics14.html>.
11. Measuring Innovation in Education: A New Perspective, Educational Research and Innovation. Paris, OECD Publishing. – 2014. – 332 p.

Дата надходження до редакції: 09.02.2016 р.